

วัฒนธรรมการกินหมากในสังคมไทยสมัยก่อน The Betel Chewing Culture in Thai Society

สุพิชฌาย์ จินดาวัฒน์ภูมิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Supitchra59@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมการกินหมากของไทย มีหลักฐานการกินหมากมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากหลักฐานเอกสารของจีนได้กล่าวถึงกลุ่มชนพื้นดำซึ่งหมายถึงคนที่กินหมาก เมื่อประมาณ 200 ปี ก่อน ว่ากลุ่มคนพื้นดำนี้อยู่ทางตอนใต้ของจีน ซึ่งสันนิษฐานว่าหมายถึงคนไทย และลาว ดังที่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงสมัยสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกว่า “ป่าหมากป่าพลูพ่อเชื่อมั่นไว้แก่ลูกมัน ลิ่น” ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นความสำคัญของการปลูกหมากพลู วัฒนธรรมการกินหมากจึงมีมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัย และสืบต่อเนื่องมาถึงสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ดังที่ปรากฏในงานวรรณกรรมต่าง ๆ ของไทย เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน และอิเหนา รวมทั้งคนไทยในสมัยก่อนมีค่านิยมที่ว่า คนที่มีฟันดำคือคนสวย คนงาม ดังนั้นคนไทยในสมัยก่อนจึงมีหมากพลูพกติดตัว จีบหมากจิบพลูใส่ช่อง ใส่อัญมณีติดตัวไปไหนมาไหนด้วยเสมอ เพราะการเคี้ยวหมากทำให้ฟันดำ ส่วนหน้าที่การจิบหมากพลู ก็เป็นของหญิงไทย มีค่านิยมเกี่ยวกับหญิงไทยสมัยก่อนว่า การเคี้ยวหมากเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ฝีมือมาก ดังนั้นสตรีที่เคี้ยวหมากได้สวยจึงเป็นกุลสตรีที่มีค่า และสตรีที่มีค่าและสมบูรณ์แบบจะต้องมีความสามารถด้านการครัว คือ ปอกมะพร้าวเป็นริ้วได้ ละเลงขนมเบื้องเป็น ปั่นขนมจีบได้ และจิบพลูเป็น นอกจากนี้หมากพลูในสมัยโบราณยังเป็นสัญลักษณ์แทนความเคารพนับถือ และมีตรภาพ จะเห็นได้จากภาพวาดตามฝาผนังวัดในสมัยโบราณ ที่มีภาพของผู้คนนั่งล้อมวงกินหมากพลูกัน ในส่วนของพิธีกรรม หมากพลูจะใช้เป็นส่วนประกอบในการประกอบพิธีสำคัญ เช่น ไหว้ครูและพิธีบายศรีสู่ขวัญ ทำขวัญเด็ก พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีหมั้น พิธีปลงศพ ดังนั้นความสำคัญของหมากพลูจึงรวมไปถึงอุปกรณ์ในการเก็บหรือใส่หมาก เช่น จะมีเครื่องใส่หมากพลูรวมอยู่ในเครื่องบรรพชาภิเษกสำหรับบขัตริย์ หากพระมหากษัตริย์เสด็จไป ณ ที่ใด ก็จะต้องมีผู้อัญเชิญพานพระศรีสำหรับใส่หมากพลูติดตามไปด้วย เชี่ยนหมากยังแสดงถึงยศถาบรรดาศักดิ์ในสมัยก่อน สำหรับบรรดาเจ้านายไทยในสมัยก่อน ก็จะมีป่าวคอยถือเชี่ยนหมากใส่หมากพลูติดตามไปด้วย ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า หมากพลูเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของสังคมไทยมาแต่ครั้งโบราณและเป็นที่นิยมทั้งชนชั้นสูงจนถึงประชาชนคนทั่วไป

คำสำคัญ: หมากพลู วัฒนธรรม

Abstract

The betel chewing culture in Thai Society appeared as evidence since the ancient times. It also evidenced in Chinese writing that mentioned about Black Tooth Tribe, a group of people chewing betel 200 years ago. The writing said that the tribe was in the south of China which assumed that the tribe was likely Thai and Laotian according to stone inscription in Ram Khamhaeng's sovereignty section 1 said '....growing betel and cassava for off springs.....'. The scripture showed the importance of growing betel. Thus, the culture of betel chewing existed since Sukhothai Kingdom continuingly to Ayutthaya and Rattanakosin Kingdom including literature, such as Khun Chang Khun Phaen and Panji (prince). There was value of Thai society which said people who had black teeth considered as beauty. Thus, Thai people always took betel and leaves with them so that their teeth became black. Meanwhile, Thai ladies were responsible for betel trimming because there was value considering Thai ladies were worthy since betel trimming was highly-skilled handicraft. They had to be skillful in culinary by making strip peel of Marian plum, spread a batter mix of Khanom Buang on to the hot plate, making steamed pork dumplings, and trimming betel. Furthermore, betel was considered as a sign of respect and friendship. The evidence revealed on the paintings of temples in the ancient time which showed the image of people sitting together chewing betel. Likewise, betel was used in many important rites, such as Guru worship, rice offering, Buddhist ordination, engagement ceremony, and cremation. Thus, the importance of betel also included betel kit which kept the betel because the equipment was used in the king's coronation and his servants always carried tray with pedestal wherever the king went. The equipment was also a sign of people's rank in the past. Thai lords were always accompanied by his servants carrying betel kits. Thus, betel was in conclusion considering as part Thai culture and fashionable from the higher to lower rank of people.

Keywords: betel, culture

1. บทนำ

“สร้างป่าหมากพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่งมีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่ มีนา มีถิ่นตาน” ข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ด้านที่ 2 แสดงให้เห็นว่าป่าหมาก และป่าพลู มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยสมัยสุโขทัย สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการกินหมากในสังคมไทย โดยมีคตินิยมของคนไทยในสมัยก่อนที่กล่าวว่า คนจะสวยจะงามต้องยิ้มออกมาแล้วฟันดำ คนไทยในสมัยก่อนจึงนิยมเคี้ยวหมากจนฟันดำ และจะมีการจับหมากจับพลูใส่ซอง ใส่ถุงพกติดตัวไปด้วยเสมอ แม้แต่ขุนนางไทย ก็จะมีข้าทาส บริวาร คอยเดินตามถือเชี่ยนหมาก พอนึกอยากหมากพลูก็หยิบขึ้นมาเคี้ยว เมื่อเรื้อนใดหากมีแขกมาเยี่ยม ก็ต้อนรับด้วยหมากพลู จึงมีการประดิษฐ์เชี่ยนหมากให้งดงามสมตามฐานะของผู้คนในสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่าหมากพลูเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพ ความผูกพัน ที่หากพบเจอคนรัก หรือมิตรสหาย ก็จะยื่นไม้ตรีจิตด้วยจับหมากจับพลูให้ นอกจากนี้หมากพลูยังเป็นตัวแทนของความเคารพ นับถือ และมิตรภาพ ซึ่งจะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมตามฝาผนังโบสถ์ในสมัยโบราณที่จะมีภาพของผู้คนนั่งล้อมวงสนทนาและกินหมากพลู ในส่วนของพิธีกรรมนั้น หมากพลูจะใช้เป็นส่วนประกอบในพิธีที่สำคัญต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ได้แก่ การทำขวัญเด็ก พิธีอุปสมบท พิธีหมั้น และพิธีปลงศพ ดังนั้นความสำคัญของหมากพลูจึงมีไปถึงอุปกรณ์ในการเก็บหรือใส่หมากด้วย เช่น จะมีเครื่องใส่หมากพลูรวมอยู่ในเครื่องบรรณาการสำหรับกษัตริย์ หากเสด็จไป ณ ที่ใด ก็จะต้องมีผู้เชิญพานพระศรีสำหรับใส่หมากพลูติดตามไปด้วย เชี่ยนหมากสามารถใช้ในการกำหนดสถานะบรรดาศักดิ์ ของบรรดาเจ้านายไทยในสมัยก่อนด้วย ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การกินหมากพลูเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของสังคมไทยมาแต่ครั้งโบราณ และเป็นที่ยอมรับกันสูงจนถึงประชาชนทั่วไป

สำหรับอุปกรณ์ที่เป็นส่วนประกอบในการนำมาทำเชี่ยนหมากนั้น จะพบว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของหมากรวมอยู่ด้วย เช่น เต้าใส่ปูน ตะบันหมาก ยาเส้น กรรไกรหนีบหมาก ซองใส่พลู ชี้อึ้งเคลือบริมฝีปากเพื่อไม่ให้เกิดอาการปากติ่งเพราะยางหมากและน้ำปูน และของใช้ส่วนตัวอื่น ๆ ที่เป็นของเจ้าของเชี่ยนหมาก การกินหมากจะเริ่มจากการตักปูนจากเต้าปูนป้ายไปบนใบพลู ตามด้วยหมากชิ้นบาง ๆ จะเป็นหมากสดหรือหมากแห้งก็แล้วแต่ชอบ ต่อจากนั้นก็จะเริ่มมวนใบพลูให้เป็นรูปกรวยเล็ก ๆ ค่อยบรรจงนำใส่ปากเคี้ยวไปเรื่อย ๆ ไม่เร่งรีบ ชิมซับความหอมหวานของน้ำหมากผสมใบพลู และเครื่องเคียงจนหมากมีรสชาติจัด หมดรสฝาดจึงคายหมากทิ้ง แล้วเริ่มมวนหมากใส่ใบพลูใหม่ ในส่วนของยาเส้นนั้นก็จะมีขึ้นก่อนเล็ก ๆ แล้วนำไปขีด และขีดสีฟัน การกระทำแบบนี้เป็นการขัดเอายางหมากพลูออกจากชอกฟัน ส่วนชี้อึ้งที่ใช้ทาริมฝีปากจะช่วยป้องกันปากติ่งและปากแตก

2. ความหมายและความสำคัญ

หมากเป็นพืชในวงศ์ PALMAE มีแพร่หลายในทวีปเอเชียเขตร้อน ได้แก่ อินเดีย พม่า ไทย เขมร ลาว จีนตอนใต้ และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก สำหรับในประเทศไทยนั้นจะนิยมปลูกหมากทางภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะทางแถบจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และนราธิวาส

ผลหมาก จะมีสารที่ชื่อว่าแอลคาลอยด์ (Alkaloids) ได้แก่ Arecoline, Arecain and Guvacine มีสรรพคุณช่วยกระตุ้นให้ผู้เคี้ยวรู้สึกสดชื่นกระปรี้กระเปร่า เป็นยาบรรเทาความเครียด และเป็นสารเสพติดที่มีฤทธิ์อ่อน ๆ

ภาพที่ 1 ผลหมาก

ที่มา: <https://www.daleysfruit.com.au/Betel-Nut-Areca-catechu.htm>

ใบพลู หรือพลู มีถิ่นกำเนิดในประเทศอินเดีย ใบพลูจะมีหลายชนิด ได้แก่ พลูจีน พลูเหลือง พลูเขียว และพลูทองเหลือง แต่สำหรับในประเทศไทยนั้นจะมีแหล่งเพาะปลูกพลู ที่นิยมปลูกกันมากทางแถบจังหวัดภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนิยมปลูกเพื่อการบริโภคในท้องถิ่น ปลูกเพื่อการค้า และส่งออกขายในต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศอินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถาน และกลุ่มประเทศทางแถบตะวันออกกลาง

การกินหมาก จะมีเครื่องกินหมากทั้งหมด 4 อย่าง ได้แก่ ผลหมาก ใบพลู ปูนแดง และยาเส้น บางครั้งอาจมีการใส่เครื่องหอมหรือผสมเปลือกไม้อื่น ๆ เพื่อให้เกิดรสชาติที่ดีขึ้น เช่น กานพลู การบูร พิมเสน เปลือกตะเคียน เปลือกสีเสียด ส่วนหมากที่คนไทยนิยมบริโภค มีดังนี้

1. หมากดิบ คือ หมากที่มีลักษณะที่ยังไม่แก่
2. หมากส่ง คือ หมากที่มีลักษณะแดงแก่จัด
3. หมากอีแปะ คือหมากที่มีการนำเนื้อในผลมาผ่าให้เป็นแผ่นบาง ๆ แล้วตากแห้งไว้
4. หมากยับ คือ หมากที่แก่จัด และมีการเก็บไว้ทิ้งเปลือกไว้กินยามที่หาหมากยาก

ใบพลู ที่นิยมนำมาบริโภคนั้นมีทั้งหมด 2 ชนิด ได้แก่ พลูค่างทองเหลือง มีใบสีเขียว ซึ่งมีรสเผ็ด จะนิยมปลูกทิ้งไว้บนต้นไม้อื่น ๆ ส่วนใบพลูจีนหรือพลูค่างไม้ จะมีใบสีเหลืองโดยมีใบขนาดใหญ่กว่าพลูค่างทองเหลือง แต่จะมีรสไม่ค่อยเผ็ด และนิยมปลูกทิ้งไว้ให้ใบเลื้อยขึ้นไปบนไม้ที่พาด นอกจากนี้ยังมีใบพลูนาบ ที่อยู่ในป่าจะนำมานาบด้วยความร้อนใช้กินในยามใบพลูขาดแคลน ส่วนปูนแดงนั้น จะทำมาจากการเผาหินปูนหรือเปลือกหอยจนเป็นเถ้า จากนั้นจึงนำมาบดเป็นผงแล้วกวนกับน้ำให้ได้เป็นปูนขาวมาผสมกับขมิ้น และเมื่อกรดในปูนทำปฏิกิริยากับขมิ้นก็จะกลายเป็นสีแดง ทำให้ปูนมีความเป็นกรดลดลง ส่วนยาเส้นจะมี 2 ชนิด ได้แก่ ยาจีนหรือยาฝอย กับยาฉุน หลังจากที่ได้ยาหมากจะนำมาปั่นเป็นก้อน เพื่อใช้เซ็ดหรือสีฟัน

อุปกรณ์ และเครื่องใช้ ในการกินหมากจะใช้วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นจากหลายรูปแบบด้วยกัน ได้แก่ ไม้ เงิน นาก ทอง เครื่องเงิน และเครื่องถม โดยจะประดิษฐ์ให้มีความประณีต และงดงามแตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงฐานะรสนิยม และความพึงพอใจของผู้ใช้ โดยจะมีเครื่องใช้ในการกินหมากประกอบด้วยสิ่งของต่าง ๆ ดังนี้

1. เต้าปูน เป็นภาชนะที่ใช้ใส่ปูนหมาก มีไม้ควักปูน
2. ชองพลู เป็นภาชนะที่ใช้สำหรับใส่พลูจิบ
3. ที่ใส่หมาก ใช้ใส่ได้ทั้งหมากสดและหมากแห้ง มีลักษณะเป็นตลับ ผอบต่าง ๆ ที่ใส่ยาเส้น กานพลู การบูร สีเสียด

มักนิยมใช้ในชุดเขี่ยนหมาก 3 - 8 ใบ

4. มีดเจียนหมาก จะเป็นมีดที่มีขนาดเล็ก ใช้ผ่าหมากดิบและเจียนพลู

5. กรรไกรหนีบหมาก เป็นกรรไกรที่มีดข้างหนึ่งใหญ่และคมกว่าอีกข้างหนึ่ง ใช้สำหรับผ่าลูกหมากและเนื้อหมาก
6. ตะบันหมาก มีลักษณะทรงกระบอกเรียวกเล็กลงด้านปลาย ใช้ตำหมากพลูให้แหลก มีสากตะบัน
7. กระโถน ใช้สำหรับบ้วนน้ำหมาก เมื่อคายขานหมากที่จืดแล้ว (วัฒนธรรมการกินหมาก. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2560 จาก <http://emuseum.treasury.go.th>)

เขียนหมาก เป็นอุปกรณ์ที่ประกอบด้วย ตัวภาคที่มีขนาดใหญ่สำหรับวางตลับใส่หมาก ตลับยาเส้น กระปุกปูน ตลับสี่เสียด และช่องใส่พลู เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น ภาคเหนือ เรียกว่า กระทายหมาก และภาคอีสานเรียกว่าขันหมาก ถ้าเป็นภายในวัง จะต้องใช้คำราชาศัพท์ เรียกว่า พานพระศรี รองลงมาถ้าเป็นระดับราชวงศ์ เรียกว่า พานหมากเสวย เขียนหมากสามารถทำได้จากวัสดุหลาย ๆ ประเภท ได้แก่ ทอง เงิน ไม้ ทองเหลือง เครื่องเงินหรือจักสาน มีหลายลักษณะ ได้แก่ พานกลมแบน หรือมีลักษณะเป็น 6 เหลี่ยม ส่วนในชนบทส่วนใหญ่เขียนหมากนั้นจะทำด้วยไม้ เช่น ไม้สัก ไม้เนื้อแข็ง และไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ขนุน และไม้มะม่วงป่า และทำจากทองเหลือง ส่วนสีที่นิยมนำมาใช้ทาเป็นสีผิวชั้นนอกคือสีดำ ทำจากเขม่าคลุกกับน้ำมันยาง มีการแกะสลักลวดลายให้สวยงาม โดยใช้มีดกรีดให้เป็นลายเส้น เช่น ลายรูปขมมเปี้ยกปูน ลายเส้นลวด และลายดอกผักแว่น จากนั้นก็จะตกแต่งลายด้วยสีแดง สีเหลือง สีปูนขาว และสีเขียว ส่วนความสำคัญของเขียนหมากในสมัยก่อนเขียนหมากจะใช้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงฐานะทางสังคมของผู้ใช้ ว่ามียศถาบรรดาศักดิ์สูงในระดับไหน โดยสามารถที่จะดูได้จากวัสดุที่ใช้ทำเขียนหมาก เช่น ถ้าชาวบ้านทั่วไป จะนิยมเขียนหมากที่ทำจากไม้ ส่วนผู้ที่มียศถาบรรดาศักดิ์เขียนหมากจะทำจากวัสดุที่มีราคาแพง เช่น ทองเหลือง เงิน และประติษฐ์ให้มีความงดงามขึ้นด้วยการแกะสลัก หากทำด้วยทองคำที่มีค่า จะนิยมใช้สำหรับพระมหากษัตริย์

กำเนิดการกินหมาก มีหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏในถ้ำทางภาคเหนือของประเทศไทย และในประเทศฟิลิปปินส์มีการค้นพบเปลือกหอยที่บรรจุปูนกินหมาก ที่ถ้ำคูยงในประเทศฟิลิปปินส์ ที่สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ 4,500 ปี นอกจากนี้ยังมีการพบรอยคราบสีแดงของน้ำหมาก ที่ติดอยู่กับฟันของมนุษย์โบราณ ที่พบในสาธารณรัฐปาเลา มหาสมุทรแปซิฟิก เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในแถบนี้ ได้มีการนำหมากพลูมาใช้ตั้งแต่เมื่อประมาณ 4,000 ปี ที่ผ่านมา ("Archaeological evidence from Thailand, Indonesia and the Philippines". Epistola.com. Retrieved 2017-08-15) จากหลักฐานที่กล่าวมานี้สามารถสันนิษฐานได้ว่าวัฒนธรรมการกินหมากมีการแพร่กระจายจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปบริเวณอื่น ๆ ด้วยการติดต่อค้าขาย โดยเฉพาะแหล่งที่มีการปลูกต้นหมาก พลู จะมีมากทางแถบหมู่เกาะชวา โดยมีหลักฐานว่าชาวชวาส่งหมากเป็นสินค้าออกไปจีนมานานกว่า 700 ปี และในศตวรรษที่ 18 กล่าวว่ามีชื่อเสียงของชาวเวนิส ที่กล่าวว่าหมากนั้นเป็นเสมือนเครื่องหมายของความชอบพอ การต้อนรับแขก หมากยังแสดงให้เห็นซึ่งการยอมรับสถานภาพพิเศษ และฐานะทางสังคมของบุคคลนั้น สำหรับชนชาวทมิฬในประเทศอินเดียก็นิยมกินหมาก โดยเรียกหมากว่า adakay ตามลักษณะของผลหมากที่ห้อยย้อยต่ำลงมา รวมทั้งหมากยังมีความสำคัญในพิธีแต่งงานของชาวมาเลย์ ซึ่งเหมือนกับประเพณีแต่งงานของไทย ที่มีขบวนขันหมาก และในบางสังคมการกินหมากนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความดีความชอบด้วย (กินหมาก. ข่าวสดรายวัน. ฉบับวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ปีที่ 18 ฉบับที่ 6661, หน้า 24.)

จากที่กล่าวมาต้นกำเนิดของหมากพลู สันนิษฐานได้ว่ามีแหล่งกำเนิดอยู่ในแถบทวีปเอเชีย การกินหมากแต่เดิมนิยมแพร่หลายในประเทศอินเดียได้และจีนตอนใต้ มาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 โดยมีการนำเข้ามาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบริเวณเกาะชวาและสุมาตรา ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูก ผลิต และเป็นตลาดรายใหญ่มาตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณ มีหลักฐานของจีนกล่าวว่า การกินหมากพลูได้แพร่เข้ามาทางตอนใต้ของจีน ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 12 จากเอกสารในปลายสมัยราชวงศ์ถัง กล่าวถึงการนำหมากเข้ามาจากประเทศพม่า แต่อย่างไรก็ตามก็มีการสันนิษฐานว่าวัฒนธรรมการกินหมากนั้น มีปรากฏหลักฐานในประเทศอินเดีย เป็นเรื่องเก่าแก่ที่สืบทอดมานานประมาณ 2,000 ปี กล่าวว่า นักเดินเรือ วาสโกดากามา กล่าวถึงคนอาหรับที่เอาหมากไปจากอินเดีย และกล่าวว่าคนอินเดียนิยมกินหมากในหมู่เพื่อนฝูง แม้แต่ในประเทศอินเดียปัจจุบันก็นิยมกินหมากพลูในช่วงหลังทานอาหารเย็น โดยหมากจะผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอินเดียตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งในศาสนาฮินดูมีความเชื่อว่าหมากเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ เป็นพืชผลของเทพเจ้า ดังนั้นในพิธีกรรมต่าง ๆ ของ

พราหมณ์จึงมีหมากเข้ามาเกี่ยวข้อง หมากได้นำมาใช้ในการบูชาเทพยดาและเทพเจ้า นอกจากอินเดียแล้วยังมีชาติอื่น ๆ ที่นิยมกินหมาก เช่น เนปาล ศรีลังกา บังคลาเทศ และปากีสถาน ประเทศดังกล่าวต่างก็มีวัฒนธรรมการกินหมากที่แตกต่างกัน แต่สำหรับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีชาวไต้หวันและชาวจีนตอนใต้บางส่วนเท่านั้นที่กินหมาก แม้ว่าในปัจจุบันนี้ในแต่ละประเทศจะมีการกินหมากน้อยลง เนื่องจากคำนึงถึงสุขภาพของปากและฟัน แต่ชาวอินเดียก็ยังคงมีวัฒนธรรมการกินหมากที่ค่อนข้างเหนียวแน่น เช่นเดียวกับบางประเทศในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านของไทยที่ยังมีการกินหมาก เช่น พม่า เขมร ลาว และเวียดนาม โดยเฉพาะชาวพม่ายังนิยมกินหมาก โดยมีวัฒนธรรมการกินหมากมาเป็นเวลาช้านาน (Seekins, Donald M. (2006). Historical Dictionary of Burma (Myanmar). Scarecrow Press. p. 109.) โดยชาวพม่าเองมีความเชื่อว่าหมากเป็นความหมายของความปรารถนาดี และความเพลิดเพลินทางสังคม สำหรับคนพม่า คำหมากยังนิยมมอบเป็นของที่ระลึกในการแต่งงาน และเขียนหมากก็เป็นสิ่งสำคัญมากในการแต่งงาน ในขณะที่ชีวิตประจำวัน สาวกรุ่นของพม่า

ภาพที่ 2 ชุดเขียนหมากทองเหลืองนิยมใช้สำหรับประชาชนทั่วไป

ที่มา: <http://thavintage4u.lnwshop.com/product/16/>

ในหมู่บ้านที่ทำงานหนัก ระหว่างวันพวกเขาจะทำอาหาร ปลูกผัก และทำความสะอาด ในช่วงเย็นที่ปั่นฝ้ายและทอผ้า พวกเขาจะมีเขียนหมากอยู่ข้างตัวเสมอ เมื่อพวกเขาเสร็จงาน พวกเขาจะไปนั่งตามบ้านหญิงสาวที่ตนหมายปองเพื่อพูดคุยกัน หากหญิงสาวนั้นจะแสดงความสนใจในตัวชาย เธอก็จะมอบคำหมากที่ทำขึ้นเองให้ เป็นการแสดงความชอบต่อผู้ชายที่เหมาะสมและเป็นผู้ที่เธอเลือก หญิงพม่ายังเชื่อว่าคำหมากยังเป็นสิ่งเสริมแต่งความงาม เมื่อหมากถูกเคี้ยว น้ำหมากสีแดงที่ออกมาจึงเป็นเหมือนสลิปสติกตามธรรมชาติ ที่แต่งแต้มสีที่ปากของสาวพม่าให้แดงน่านมอม อย่างไรก็ตามจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าวิถีการกินหมากเกิดขึ้นในพม่ามาแต่ครั้งก่อนสมัยพะโค ประมาณระหว่าง ค.ศ.1044-1287 ในปี ค.ศ. 1147 พระราชินีซอร์จาร์กิลงบนแผ่นดินที่อุทิส ณ เจดีย์คุณมี กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเลือกที่พระองค์บริจาคให้ใช้ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับหมากถวายพระในวัด” ดังนั้นในพม่า ผลหมากที่ดีที่สุดจะปลูกได้ที่ตวงกู (Taungoo) ซึ่งอยู่ทางตอนกลางของประเทศพม่า ผลหมากนี้มีคุณภาพดีจนเกิดเป็นสำนวนที่ว่า “เหมือนคนที่รักหมากจากตวงกู” ในขณะที่ส่วนอื่นของประเทศก็มีผลผลิตหมากพลูที่มีคุณภาพดีแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ ใบพลูที่ตาโด-อู ยาสูบที่นามยักยี หมากที่ตวงกู และสีเสียดที่ปเป โดยเฉพาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพม่า หมาก ยาสูบ และเมียง นั้นถือว่าเป็นสิ่งของสำคัญสำหรับถวายพระและผู้สูงวัย นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ของพม่าได้กล่าวถึงประเพณีโบราณที่ว่า จะอนุญาตให้คนโทษร้องขอ “หมาก และน้ำดื่ม” ได้ก่อนถูกประหารชีวิต (Reid, Robert; Michael Grosberg (2005). Myanmar (Burma). Lonely Planet. p. 290.) ส่วนในประเทศเวียดนาม การเคี้ยวหมากนั้น มีความเชื่อว่าผลหมากสามารถใช้เป็นยารักษาโรคมะเร็งได้ หมากจึงมี

สรรพคุณทางยาที่นิยมกินหมากกันทั่วไปในประเทศเวียดนาม จนกระทั่งเมื่อฝรั่งเศสเข้ามาในเวียดนามช่วงก่อนศตวรรษที่ 19 จึงได้สั่งห้ามการบ้วนน้ำลาย ทำให้การเคี้ยวหมาก ที่ต้องมีการบ้วนน้ำหมากได้รับผลกระทบ การเคี้ยวหมากในเวียดนามจึงได้ลดลงไปในที่สุด (การเคี้ยวหมากในอุษาคเนย์. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2560.) ในประเทศมาเลเซียนั้น ประเพณีการกินหมากเป็นที่นิยมแพร่หลายในกลุ่มชาวชวา บาหลิ และมาเลย์ ย้อนหลังไปมากกว่า 3,000 ปี ชาวมาเลย์เรียกหมากว่า “ปิ้ง” หรือ “ปิ้งซีรี” สันนิษฐานว่าวัฒนธรรมการกินหมากของชาวมาเลย์น่าจะรับมาจากอินเดีย วัฒนธรรมอินเดียได้เผยแพร่เข้ามาทางศาสนา เข้าใจว่ามาพร้อมกับพิธีกรรม ซึ่งตามความเชื่อของชาวอินเดียนั้น พระพิฆเนศเทพเจ้าแห่งความรู้และขจัดซึ่งอุปสรรคทั้งปวงมีความเกี่ยวข้องกับหมาก กล่าวว่ ในคัมภีร์ปุราณะได้กล่าวว่ครั้งหนึ่งพระองค์ได้แปลงกายเป็นผลหมากหมากจึงเป็นพืชที่ศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ดังนั้นในพิธีกรรมต่าง ๆ ของพราหมณ์จึงขาดหมากไม่ได้ ส่วนคำว่าเกาะปิ้งนั้นคนไทยในสมัยก่อนเรียกว่า “เกาะหมาก” เนื่องจากเป็นเกาะที่เต็มไปด้วยต้นหมาก ในพิธีแต่งงานของชาวมาเลย์จะต้องมีการเตรียมขันหมากเช่นเดียวกับชาวไทย และมีการนำหมากพลูเข้าไปร่วมในขบวนแต่งงานด้วย โดยเป็นสื่อแสดงไมตรีจิตต่อกัน นอกจากนี้คนชวาก็นิยมกินหมากเช่นเดียวกับคนไทย กล่าวว่ในครั้งหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งเสด็จประพาสชวานั้น พระองค์ได้บันทึกไว้ว่ “มีหมากดิบอ่อน ๆ ผ่าทั้งเปลือก ผานบาง ๆ ใส่ไว้ในใส่พลู”

วัฒนธรรมการกินหมากในประเทศไทย สันนิษฐานว่รับวัฒนธรรมมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะหมากและใบพลูเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงหมากและพลู มาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย เช่น ในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 1 จารึกว่...ป่าหมากป่าพลูพอเชื่อมั่นไว้แก่ลูกมันสิ้น ด้านที่ 2 จารึกว่ “สร้างป่าหมากพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่งมีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่ มีนา มีถีนตาน” หลักศิลาจารึกวัดศรีชุม หลักที่ 2 จารึกว่ “ปลูกดอกไม้ต้นใหญ่หลายพรรณแก่...พระศรีมหาโพธิ์ไว้คนแต่งเผ่ารักษาหลายครั้ง มีทั้งสวนหมากสวนพลูไว้” หลักที่ 3 จารึกว่ “อันฝูงเท้าพระยาทั้งหลายอันเป็นมิตรสหาย อันมีในบัดนี้” จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่าผู้คนส่วนใหญ่ต่างก็กินหมากพลู โดยได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการกินหมากมาจากขอม และขอมก็รับวัฒนธรรมกินหมากมาจากอินเดีย

ในสมัยอยุธยาหมากและพลูนับเป็นพืชทางเศรษฐกิจที่สำคัญของไทย ในตั้งแต่ครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไทยได้ส่งหมากไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ได้เงินถึงปีละ 75,000 เหรียญ ใบพลูเป็นสินค้าที่มีการเก็บภาษีอากร โดยเก็บค่างละหนึ่งบาท หรือที่เรียกว่าไม้ค่างพลู หนึ่งค่างก็คือพลูหนึ่งต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ใบพลูเป็นพืชสมุนไพรทางเศรษฐกิจที่มีการซื้อขายกันมาอย่างยาวนาน ส่วนหมาก ได้ปรากฏในหลักฐานของชาวต่างชาติที่มาอาศัยอยู่ในสมัยอยุธยา ในครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวถึงราชทูตฝรั่งเศสใน “จดหมายเหตุของลาลูแบร์” ที่ได้มีการกล่าวถึง การกินหมากของคนไทยในสมัยอยุธยาไว้ว่ “...เป็นธรรมเนียมเจ้าของบ้านต้องยอมให้แขก ที่มาสู่เหย้าที่ตนเคยนั่ง และต้องเชิญให้ยอมนั่ง ภายหลังก็ยกผลไม้ ของว่างและของหวานมาเลี้ยง บางทีก็ถึงเลี้ยงข้าวปลาด้วยและข้อสำคัญนั้นเจ้าของบ้าน ต้องส่งเขียนหมากแลที่ขาให้แขกรับประทาน ด้วยมือเอง ถ้าเป็นราษฎรสามัญแล้วไม่ลืมเลี้ยง เหล้า...” และจากบันทึกของลาลูแบร์ ที่ได้กล่าวไว้ อีกตอนหนึ่งว่ “ในพระราชมณเฑียรพระมหากษัตริย์นั้น ข้าราชการที่เข้าเฝ้าไม่กล้าไอ จาม หรือบ้วนน้ำหมาก ถ่มเสลด และไม่กล้าส่งมูลนสีก หมากที่อมติดปากไว้ นั้นก็กลืนน้ำหมากเอือก ๆ ให้หายเข้าไปในคออย่างแจ่มชัด” รวมทั้งในสมัยก่อนยังได้มีการกล่าวถึงสุนทรียภาพในความรักที่มีหมากเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ท้าวศรีสุธารจันทร ได้ฝากห่อหมากไปให้กับพันบุตรศรีเทพ เพื่อเป็นสื่อแสดงถึงรักที่มีต่อกัน ในงานวรรณคดีของไทยที่กล่าวถึงหมาก ได้แก่ เรื่องขุนช้าง - ขุนแผน ในการขอขานหมากจากคู่รักนั้นถือว่เป็นการแสดงออกทางความรักประการหนึ่ง ดังคำประพันธ์ตอนหนึ่งในเรื่องขุนช้างขุนแผนที่เป็นตอนที่ขุนแผนตัดพ้อนางวันทอง กล่าวว่ “...เจ้าลืมนอนซ่อนพุ่มกระพุ่มต่ำ เต็ดใบบอนซ้อนน้ำที่ไร่ฝ้าย พี่เคี้ยวหมากเจ้าอยากพี่ยังคาย แขนซ้ายคอดแล้วเพราะหนูนอน....” การกล่าวชมความงามของนางในวรรณคดีของไทย ก็นิยมกล่าวว่หญิงที่งามต้องพันคำทุกเรื่อง ดำราวกับนิล จึงจะถือว่างดงามมาก เช่น ที่กล่าวว่ “.....พิศพัตร์ผ่องพัตร์ดังจันทร พิศขงก่งอนดั่งคันศัลป์ พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน พิศทนต์ดั่งนิลอันเรียบราย....” ในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ มีคำที่ว่ “สลา” เป็นคำภาษาเหนือ หมายถึง “หมาก” กล่าวว่ในเนื้อหาที่ปู่เจ้าสมิงพราย ได้ทำพิธีเสกหมากให้พระลอเสวย เพื่อให้พระลอรุ่มหลงพระ

เพื่อนพระแพง จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าหมากนั้นมีความสำคัญที่มีมานานในวัฒนธรรมไทย (สันติ อภัยราช. วัฒนธรรมการกินหมาก. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.sunti-apairach.com/a002-attractions>)

มีสำนวนภาษาไทยที่กล่าวว่า “ชั่วเคี้ยวหมากจืด” ซึ่งเป็นสำนวนที่ใช้บอกเวลา โดยเทียบกับระยะเวลาในการเคี้ยว แต่ไม่ได้กินจริง ๆ ส่วนมากจะนำหมาก ใบพลูที่ป่ายปูนแล้วเคี้ยวรวมไปกับเกล็ดพิมเสน กานพลู สีเสียด ใบเนียม และเครื่องหอมอื่น ๆ เคี้ยวไปจนกระทั่งเมื่อหมากพลูผสมกับน้ำลายกลายเป็นน้ำหมากสีแดง ก็จะบ้วนทิ้งครั้งหนึ่งแล้วค่อยเคี้ยวต่อไปอีก เมื่อมีน้ำหมากก็บ้วนน้ำหมากทิ้ง ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนรสชาติของหมากหมดรส ที่เรียกว่า “หมากจืด” ก็จะคายขานหมากทิ้ง การกระระยะเวลาในการเคี้ยวหมากนั้นหมากคำหนึ่ง ๆ จนจืด เป็นเวลาประมาณ 20 - 30 นาที เพื่อนำมาใช้อธิบายช่วงเวลาหนึ่ง เช่น รอยุ่ชานชั่วเคี้ยวหมากจืด กว่าเขาจะพาเราเข้าไปพบท่านเจ้าคุณ จากที่นั่นถ้าเดินไปบ้านกำนัน ก็ไกลชั่วเคี้ยวหมากจืด ในสมัยโบราณนั้นยังไม่มีนาฬิกาใช้บอกเวลา จึงมักคำนวณเวลาด้วยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ทำอยู่เป็นประจำสำนวน ชั่วเคี้ยวหมากจืด ปัจจุบันคนที่ไม่เข้าใจจึงใช้แผลงเป็นว่า “ชั่วเคี้ยวหมากเหล็ก” ซึ่งเป็นการใช้ไม่ถูกต้องนั่นเอง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. ชั่วเคี้ยวหมากจืด. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.royin.go.th>)

ในด้านพิธีกรรม หมากปรากฏในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทย เช่น การจัดเครื่องรับรองพระสงฆ์หรือแขกทั่วไป จะต้องมีการโถง ที่น้ำเย็น ที่น้ำร้อน หมาก พลู บุหรี่ พิธีทำขวัญเด็ก จะใช้หมากพลู 3 คำ และพิธีทำขวัญเดือนและพิธีตัดจุกใช้ใบพลูพิธิละ 7 ใบ พิธีบรรพชาอุปสมบท ผู้บวชจะต้องจัดเครื่องสักการะเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์ โดยของที่เตรียมจะมีหมากรวมอยู่ด้วย พิธีวางศิลาฤกษ์ เครื่องสังเวชบูชาฤกษ์ ถ้าเป็นเครื่องใหญ่จะมีหมากวางรวมอยู่ด้วย พิธีขันหมากหมั้นแบบไทย จะมี 2 ชั้น ชั้นหนึ่งใส่ของที่ไปหมั้น อีกชั้นหนึ่งเป็นชั้นหมากหมั้น ภายในชั้นมีหมาก 8 ผล ตัดเป็นระแง้เดียวกัน หรือตัดเป็นระแง้ (แขนงของทะเลหมาก) ละ 2 ผลก็ได้ มีพลู 4 เรียง เรียงละ 8 ใบ พิธีขันหมากแต่ง จะมี 3 ชั้น ชั้นหนึ่งใส่หมาก 8 ผล เช่นเดียวกัน พิธีเสียด จะใช้หมากพลู 124 คำ พิธีทำศพ ใช้หมาก 1 คำ ใส่ไว้ในกรวย เมื่อเวลาทำตราสังเสร็จแล้ว จะนำกรวยที่มีหมากสอดใส่ไว้ในมือผู้ตายเพื่อจะได้นำไปสักการะพระจุฬามณีเจดีย์สถาน ในชั้นดาวดึงส์สวรรค์ พิธีปลงศพ ใช้หมากรวมอยู่ในเครื่องก้นท์เทศน์

ภาพที่ 3 ขบวนแห่บุหงาซีระ หรือบุหงาซีอริ

ที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=38&chap=2&page=t38-2-infodetail06.html>

ใบพลู เครื่องเคียงหมาก เป็นใบที่นิยมใช้ในงานมงคล ทางภาคใต้ ใบพลู นำมาใช้ในพิธีกรรมที่เป็นมงคล โดยนำมาทำเป็นบายศรี เรียกว่าบุหงาซีระ หมายถึง บายศรีประดิษฐ์แบบชาวไทยมุสลิม คำว่าบุหงา แปลตามภาษามลายู คือ "ดอกไม้" และ ซีระ แปลตามภาษามลายู คือ "พลู" เป็นการนำดอกไม้สด และใบพลูมาประดิษฐ์ในลักษณะต่าง ๆ ให้สวยงามหลายรูปแบบ การทำพานบายศรี บุหงาซีระ หรือบุหงาซีอริ เป็นการจัดพานบายศรีเพื่อใช้ร่วมในประเพณีแห่ขัน พานบายศรี

จะนิยมนำไปใช้ในงานแต่งงาน พิธีชลิบทองห่มปลายอวัยวะเพศชาย หรือเข้าสู่หนัด พิธีสู้อู่อ พิธีรับขวัญเด็ก พิธีการจัดงาน มหกรรมต่าง ๆ หรือขบวนแห่ ตามประเพณีของชาวไทยมุสลิม เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลของเจ้าภาพ และเป็นสิ่งนำโชค และเพื่อความสวยงาม บางหมู่บ้านหรือบางตำบลจะมีการก่จัดแข่งขัน และถือเป็นการประดิษฐ์บุหงาซีระขึ้นเพื่อครองรักคู่ ศิลปะนี้ไว้ ไม่ให้สูญหายไป (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 38 เรื่องที่ 2 บายศรีภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://kanchanapisek.or.th/>)

ทางภาคเหนือของไทย มีวัฒนธรรมความเชื่อว่ามีมากกว่าเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับส้มป่อย ที่คนล้านนานิยมมาใช้ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ บนหิ้งพระสิ่งที่ใช้ในการบูชาที่ขาดไม่ได้สำหรับชาวล้านนาคือ หมาก บุหรี่ และ ส้มป่อย แม้แต่พุ่มดอกไม้ที่ใช้ประดับขันแก้วทั้งสามกลางวิหารในวัดที่บูชาพระ รัตนตรัยก็จะประดับด้วยหมาก และดอกไม้หอมเพื่อเป็นพุทธบูชา การบูชาครูที่เรียกว่า การตั้งขันหรือขันครู ก็จะมีหมากเป็นส่วนประกอบ และในพิธีสืบชะตาของคน ล้านนา ไม่ว่าจะเป็นการสืบชะตาเมือง สืบชะตาบ้าน ชะตาของคน ก็จะนำต้นกล้าหมากหรือผลของหมากมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะนำผลหมากหรือกล้าหมากไปปลูกเป็นสิริมงคลเพื่อขยายพันธุ์ต่อไป รวมทั้งในวิถีชีวิตของ ชาวล้านนา หมากจะถูกนำมาวางเป็นของรับแขกเช่นเดียวกับเมี่ยงและบุหรี่ ในสมัยก่อนการเคี้ยวหมาก เป็นที่นิยมของชาว ล้านนา พระสงฆ์ และฤๅษี ผู้ทรงศีลที่ชาวบ้านนับถือ เมื่อเคี้ยวหมาก ชีหมากที่พระเคี้ยวจึงถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ มีค่าเปรียบเปรยของชาวล้านนา ที่ทำตัวน่างเกียจ ไม่มีประโยชน์ ชาวบ้านจะเรียกว่า เป็นไอ้ชีหมากชีเมี่ยง คนเช่นนี้จะไม่มีการยอมเข้า ไกล่ มาจากการที่ผู้เฒ่าอายุมากไม่สามารถจะเคี้ยวหมากได้ ก็มักจะด่าให้แหลกเป็นคำ ๆ ก่อน ส่วนชีหมาก (หมากที่เคี้ยวจน หมตรสชาติ) จะเป็นที่รังเกียจของผู้คน (ศรีจันทร์รัตน์ กันทะวัง. หมาก ไม้มงคลคู่ชีวิตคนล้านนา. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://school.obec.go.th/phifo/>) นอกจากนี้หนุ่มสาวล้านนายังใช้หมากเป็นสื่อรัก ในสมัยก่อนหนุ่มจะ เทียวจีบสาวในเวลากลางคืนหลังกินข้าวแลงหรืออาหารมื้อเย็นเสร็จ เรียกว่า แอ้วสาว ฝ่ายหญิงก็มักจะเตรียมแอ็บหรือสำหรับ หมากไว้ต้อนรับแขก แต่ถ้ามีคู่รักแล้วหญิงสาวก็มักจะนำแอ็บหมากหรือขันหมากให้คู่รักของตนโดยเฉพาะ ดังนั้นในวิถีชีวิตของ ชาวไทยล้านนามาก จึงเป็นไม้มงคล ที่มีบทบาทสำคัญวิถีชีวิตผู้คนล้านนา (ศรีจันทร์รัตน์ กันทะวัง. หมาก ไม้มงคลคู่ชีวิตคน ล้านนา. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก <http://school.obec.go.th/phifo/>)

ภาพที่ 4 ใบพลูสองหาง

ที่มา: http://www.xemhbo.com/xem-25_xRWwV0lNNjx4.html

“ใบพลู” ในความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวล้านนา ที่เรียกว่า “พลูสองหาง” คือ ใบพลูที่มีลักษณะแตกเป็นสองแฉก ที่ส่วนปลายใบ เชื่อว่ามีอำนาจทางด้านเมตตามหานิยม สร้างเสน่ห์ หากผู้ใดมีไว้พกติดตัว จะเป็นที่รักใคร่ชอบพอของผู้ที่พบเห็น พลูสองหางจึงเป็นที่ปรารถนาของเหล่าพ่อค้าแม่ค้า นักพูด นักเทศน์ ศิลปิน และนักแสดง ในทางไสยศาสตร์ พลูสองหาง จะใช้ในทางเสน่ห์เล่ห์มนต์ หากใครแอบฟังพอใจเพศตรงข้าม ให้เขียนชื่อคนที่ตนพอใจใส่ใบพลูสองหางแล้วพับใส่ “ยันต์หนีบ” เก็บไว้ใต้หมอนหรือใต้ที่นอน สวดบริกรรมอักขระคาถาทุกคำคืน เชื่อว่าเจ้าของชื่อที่ตนต้องการนั้น จะรักจะหลงรักผู้้น การปลูกใบพลูนิยมให้คนเกิดวันอาทิตย์หรือวันพฤหัสบดีเป็นผู้ปลูกต้นพลูและการเก็บเกี่ยวใบพลูจากต้นนั้น มีข้อห้ามว่าหาก

ต้องการใบปลิวห้ามขอกจากเจ้าของโดยเด็ดขาด จะต้องขอซื้อ โดยให้ถือเคล็ดว่าเป็นการซื้อ เพราะถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนั้น ต้นพลูก็จะเฉาตาย ส่วนข้อห้ามในการตัดต้นพลูนั้นในสมัยโบราณ มีปรากฏในตำรา "สัพพะชิต" กล่าวว่า "...ผู้ใดหากตัดต้นต้นลาน ต้นตาล ตัดต้นหมาก ลากเครือพลู บ่ตี ชีตนักแล" นอกจากนี้ ยังมีข้อปลีกย่อยที่เป็นความเชื่อทั่วไป เช่น ห้ามหญิงมีประจำเดือนเก็บใบพลู ห้ามอุจจาระ ปัสสาวะ ถ่มน้ำลายรด ตลอดจนไม่แสดงอาการลบหลู่เหยียบย่ำ เป็นต้น เพราะการกระทำเช่นนี้จะป็นสาเหตุให้พลูเฉาตายได้เช่นกัน ในปัจจุบัน การบริโภคใบพลูลดลงพร้อมกับการบริโภคหมาก แต่ก็ยังพบการใช้พลูในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ในเครื่องค่านับครุจะมีการจัด "หมากคำ พลูใบ" ไหมากหัว พลูมัด" ในเครื่องสักการะ เช่น พลูส้ม ต้นพลู เป็นต้น จึงนับว่าพลูยังมีบทบาทในวิถีชีวิตแบบล้านนา トラาปใดที่ยังมีค่านิยมเชื่อมโยงกับอดีตในเชิงวัฒนธรรมความเชื่อหลงเหลืออยู่. (กฤษณะ แก้วพรหม. ยันต์หนิบและพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักไสยศาสตร์ล้านนา. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.siammontra999.com/>)

3. บทสรุป

หมากและพลู เป็นพืชที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นสินค้าที่สำคัญในสมัยก่อน เป็นพืชทางเศรษฐกิจในสมัยอยุธยา คนไทยได้รับวัฒนธรรมการกินหมากมาจากอินเดีย หมากและพลูมีความศักดิ์สิทธิ์ ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ใช้บ่งบอกถึงฐานะ และบรรดาศักดิ์ ใช้แสดงถึงความรัก และมีตราภาพ เหตุผลของการบริโภคหมากที่น้อยลง จนปัจจุบันแทบไม่มีเหลืออยู่นั้น มาจากในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศห้ามไม่ให้มีการกินหมากและค้าขายหมาก โดยออกรฎุณิยฉบับที่ 10 ที่ว่าด้วยเรื่องเครื่องแต่งกายของประชาชนและการห้ามกินหมาก มีการประกาศใช้กฎหมายในปี พ.ศ.2482 โดยมีการสั่งห้ามขายหมากพลู ห้ามทำสวนหมาก และสวนพลู มีการสั่งให้ตัดต้นหมากและต้นพลูทิ้ง เพราะเห็นว่าการบ้วนน้ำหมากในราชการจะทำให้พื้นสกปรก และการมีฟันดำทำให้ดูไม่ดี ควรปฏิบัติตนให้เป็นไปตามแบบอย่างตะวันตก ที่ดูว่าการกินหมากสกปรก ไม่สะอาดตา ดังนั้นการปลูกหมากจึงมีจำนวนน้อยลง จนปัจจุบันความสำคัญของการบริโภคหมากพลูเรียกได้ว่าแทบจะหมดไป แต่ที่ยังมีเหลืออยู่ก็ใช้เป็นเครื่องบูชา อย่างไรก็ตามใบพลูนั้นนับได้ว่ามีคุณประโยชน์ที่เป็นพืชสมุนไพร และ มีการปลูกและนำไปสกัดน้ำมันหอมระเหย ตลาดน้ำมันหอมระเหยโดยรวมทุกชนิดนั้นมีมูลค่าสูงทางการตลาด ราคาซื้อขายต่อกิโลกรัมราคาไม่น้อย ปัจจุบันซื้อขายกันกิโลกรัมละ 23,000 - 25,000 บาท ดังนั้นถึงแม้ว่าการเคี้ยวหมากพลูจะกลายเป็นของต้องห้ามของคนไทยมาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี หากแต่ใบพลูนั้นนับว่ามีสรรพคุณเป็นยาที่มีประโยชน์อย่างมากมาย โดยเฉพาะใบพลูนั้นใช้ประโยชน์ได้เสมือนยาสามัญประจำบ้าน ที่ควรมีการอนุรักษ์ และรักษาไว้ให้อยู่คู่คนไทยสืบต่อไป

4. เอกสารอ้างอิง

กฤษณะ แก้วพรหม. ยันต์หนิบและพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักไสยศาสตร์ล้านนา. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2560. จาก

<http://www.siammontra999.com/>

การเคี้ยวหมากในอุษาคเนย์. 5 ตุลาคม 2550. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก

<http://oknation.nationtv.tv/blog/preedee/2007/10/05/entry-1>

กินหมาก. ข่าวสดรายวัน. ฉบับวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ปีที่ 18 ฉบับที่ 6661,

ศูนย์ข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2523). ก้าวไปกับสมุนไพร เล่ม 2. ธรรมมกลการพิมพ์.

ปิยะวดี เจริญวัฒน์. (2550). การทดสอบฤทธิ์ทางชีวภาพจากสารสกัดจากสะค้านและพลูในการยับยั้งการเจริญของ

เชื้อราบางชนิด.

วัฒนธรรมการกินหมาก. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560 จาก <http://emuseum.treasury.go.th>

ศรีจันทร์รัตน์ กันทะวัง. หมาก ไม้มงคลคู่ชีวิตคนล้านนา. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก

<http://school.obec.go.th/phifo/>

สันติ อภัยราช. วัฒนธรรมการกินหมาก. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2560. จาก [http://www.sunti-apairach.com/a002-](http://www.sunti-apairach.com/a002-attractions/kenmak.html)

[attractions/kenmak.html](http://www.sunti-apairach.com/a002-attractions/kenmak.html)

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ ๓๘ เรื่องที่ ๒ บายศรีภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560. จาก

<http://kanchanapisek.or.th/>

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **ข้าวเคี้ยวหมากจัด**. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.royin.go.th>

Robert Reid, Michael Grosberg (2005). **Myanmar (Burma)**. Lonely Planet.

Seekins, Donald M. (2006). **Historical Dictionary of Burma (Myanmar)**. Scarecrow Press